

Г Л А С

CDXXVII

ОДЕЉЕЊЕ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

КЊИГА 30

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

GLAS

CDXXVII

CLASSE DE LANGUE ET DE LITTERATURE

№ 30

Reçu à la IIIe séance de la Classe de langue et de littérature
le 21 mars 2017

Rédacteur
SLOBODAN GRUBAČIĆ
Membre correspondant de l'Académie

BELGRADE
2017

Г Л А С

CDXXVII

ОДЕЉЕЊЕ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

КЊИГА 30

Припремљено на III скупу Одељења језика и књижевности
од 21. марта 2017.

У р е д н и к
дописни члан
СЛОБОДАН ГРУБАЧИЋ

БЕОГРАД
2017

Издаје
Српска академија наука и уметности
Београд, Кнез Михаилова 35

Коректор
Снежана Крсџић-Букарица

Технички уредник
Мира Зебић

Тираж
300

Штампа
ПЛАНЕТА ПРИНТ, Београд

САДРЖАЈ

Милосав Тешић, <i>Некропола у Дићима селу</i>	1
Предраг Палавестра , <i>Гроб у Ирижу</i>	3
Predrag Palavestra , <i>The Grave in Irig</i>	16
Владета Јеротић, <i>Архетипови</i>	17
Vladeta Jerotić, <i>Archetypes</i>	22
Предраг Палавестра , <i>Гола факта</i>	23
Злата Бојовић, <i>Дубровник у српској књижевности</i>	29
Милован Данојлић, <i>Једна од улица мога животоа</i>	37
Роберт Ходел, <i>О канонизацији књижевности у оквиру језичке глобализације</i>	41
Иван А. Чарота, <i>Белоруско-српски односи као научни проблем</i>	55
Пер Јакобсен, „ <i>Нилс Лине</i> “ <i>Јенса Пејтера Јакобсена као интертекст</i> „ <i>Филипа Латиновића</i> “ <i>Мирослава Крлеже</i>	69
Per Jacobsen, <i>Jens Peter Jacobsen's "Niels Lyhne" as an Intertext</i> <i>for Miroslav Krleža's "Filip Latinovicz"</i>	78
Радомир В. Ивановић, <i>Допринос Исидоре Секулић развоју савремене његошологије</i>	79
Radomir V. Ivanović, <i>Isidora Sekulić's Contribution to the Development of Contemporary Njegošism</i>	102

Јован Делић, <i>Од епиграфа, преко сонета, до „Рајних другова“, од прве до друге „Европске ноћи“</i>	101
Jovan M. Delić, <i>From Epitaphs, through Sonnets, to "War Friends", from First to Second "European Night"</i>	106
Снежана Милинковић, <i>Још понешто о „комичном“ еју Ђован Паола Лиомпарђа / Zuan Polo Liompardi / Libero del rado stizuxo</i>	107
Snežana Milinković, <i>Alcune chiose sul poeta „buffonesco“ Libero del Rado Stizuxo di Zuan Polo Liompardi</i>	118
Јелисавета Милојевић, <i>Шекспир као неизбежност</i>	121
Зоран Пауновић, <i>Шекспир и Лаза Костић</i>	135

ИВАН А. ЧАРОТА**

БЕЛОРУСКО-СРПСКИ ОДНОСИ КАО НАУЧНИ ПРОБЛЕМ***

Уважени господине председниче САНУ, господо потпредседници и генерални секретару, поштоване даме и господо, драге колеге...

Превелика ми је част што сам се удостојио чланства у САНУ и сада пред Вама држим ово предавање. Захваљујем члановима Академије који су моју кандидатуру на изборима подржали, а посебно писцима и филолозима академицима, с којима више година сарађујем.

Сада је моја обавеза да образложим тему овог предавања „Белоруско-српски односи као научни проблем“ и да изложим своје гледиште.

Али дозволите да пре тога објасним какви смо ми, Белоруси и да посведочим да смо браћа.

Белоруса има приближно 10 милиона (слично као Срба и Црногораца), а ван граница Белорусије живи око два милиона Белоруса, у расејању преко два милиона, а и број становника наше престонице, коју су непријатељи рушили до темеља, сада се ближи цифри од два милиона, опет слично Београду.

Такође би се могло рећи (како је то Јован Цвијић за Србе рекао) да смо саградили кућу наред друма.

Исток смо Западу, а Запад Истоку.

* Иностранци члан САНУ

** Белоруски државни универзитет

*** Приступна беседа одржана у Српској академији наука и уметности, 26. октобра 2015. године.

Такође тежимо да будемо *изнад Зајага и Истока*.

Али још увек углавном остајемо своји на своме.

Наш историјски пут је такође голготски: крштени у православљу, искусили смо најсуровија гоњења вере предака, подвргавајући се веома суровом унијаћењу, тако да је у другој половини XVIII века у ретко којем белоруском граду био сачуван православни храм; у Првом светском рату изгубили смо сваког четвртог сународника, а у Другом – сваког трећег (симболи трагедије су белоруско село Хатињ, слично српским Шумарицама); велики делови наших етничких територија налазе се сада у оквиру граница суседних држава (Пољске, Литве, Велике Русије...)

Исто су тако искрено Белоруси веровали у *брајствиво и јединствиво*. Мада смо много пута видели да *Словен Словена секиром сече*. Ипак још увек верујемо да *Само слога Словенствиво (їа и цео свей) сїасава*.

Исту мудрост носе наши народи у пословицама: белоруски „*Абліжы мяне калі мне горка, а калі соладка, то я і сам абліжуся*“ са смислом који српски се изражава овако: „*Пожали ме док сам жив...*“

Али, упркос оваквим искушењима, желимо да сачувамо осећај за правду и саосећање са жртвама неправде. И управо такав однос према правди нас обавезује да памтимо: ми смо свој етнички и вероисповедни идентитет оживели захваљујући помоћи Русије, која је у одлучујућим тренуцима ипак схватала да смо истородна и истоверна браћа.

И тако постојимо. Са таквим историјским искуством доживљавамо све што се дешава нама и другима, близу и далеко. Све то је, разуме се, проблем за објективно проучавање.

Белоруси, очигледно, нису непосредни суседи Срба. Међутим, хтео бих да повучем додатно још једну паралелу и да означим – на основу специфичног историјског развоја и верске поделе – још уочљивије сличности између Срба РС и РСК и староседелаца Западне Белорусије. А управо тој заједници припадам ја.

Рођен сам на тремеји Белорусија/Украјина/Пољска, у селу, које удаљено од Варшаве 240, од Минска 312, од Кијева 550, а од Москве 1055 километара. Моји преци, овдашњи староседеоци, доспели су негде средином XVI века под пољску власт и живели у условима угњетавања до краја XVIII столећа, када су белоруске етничке територије биле припојене Руској империји. Последице такве прошлости испољавале се дуго, а, опет, XX век није био повољнији: окупација – прво немачка, а затим пољска, па према условима Ришког мировног уговора 1921. године западни део Белорусије анексиран је и опет враћен Пољској; у

септембру 1939. ово подручје заузимају „први Совјети;“ али ускоро после тога, у јуну 1941. долазе немачки окупатори; у јулу 1944. опет стижу „Совјети“, сада већ „други“... И тако је мој деда за непуне три деценије (1917–1945), остајући у свом селу на свом поседу, био поданик седам држава. Његов и мој родни крај коначно се нашао у саставу Белоруске Совјетске Републике, док је суседну Белостокску област Стаљин у буквалном смислу поклатио Пољској Народној Републици...

Наравно, све то је битно утицало на свест народа, као и на стање његовог духовно-културног простора. Рецимо, у међуратном периоду Пољска је имала око 2,5 милиона држављана православне вере; а данас у Пољској православца нема више од 250 хиљада. Са друге стране, у Републици Белорусији од 1950-их до краја 1980-их година званичан број католика био је негде испод 7% од броја целокупног становништва; а пре неколико година у штампи се појавила бројка 20%.

Није без значаја ни то што од средине XIX века до наших дана не престају покушаји да се спроведе ревизија одређења Белоруса за ћирилицу на корист латинице... И тако, некако, постојимо...

А да упоредимо све то са историјом Велике Русије, која није знала, а ни сада не зна за такве колизије. Очеvidно је да су разлике веома битне. И ту је такође научни проблем.

Заправо политичка и културна историја мог завичаја не може да се разматра као сасвим типична за целу Белорусију, али она је заједничка скоро за трећину становништва садашње белоруске државе. А то значи да моја визија није сасвим лична, субјективна, и да данас не носим само ја све то у генетском памћењу.

Враћајући се конкретно питању, које је предодредило нашу тему, никако не смем заобићи ту околност да „Исток“ и „Запад“ Белоруси виде у координатама које су другачије него код Срба: „Запад“ је за њих углавном Пољска, разуме се уз Немачку, Шведску итд, а „Исток“ је Србија, Југославија, Балкан... и такође Русија. А све поменуто предоређује општи став Белоруса (колективно свесни и несвесни) према Истоку и Западу. Белоруси, посебно православци (који нису дали веру за вечеру), пак доследно диференцирају „православни Исток“ (наш!) и „католички Запад“ (туђи!), већ због тога што у очима западних цивилизатора православни Белоруси су „источњаци“, „полуазијати“, „шизматичи“.

Међутим, у последње време запажа се опасна тенденција дерусификације самосвести данашњих Белоруса у корист европеизације. И

ваш понизни слуга отворено говори о томе не само као о научном проблему, него и као егзистенцијалном проблему.¹

Али да задржимо пажњу на белоруско-српским односима, на суштини наше узајамности.

Шта ми Белоруси и Срби у целини знамо једни о другима? Скоро ништа или сасвим мало. Скоро све оцењујемо уопштено: за многе Белорусе ви сте „југославы“ (не разликујете се од Хрвата, Словенаца, Босанаца-муслимана); а за многе Србе сви смо Руси, а ако се прави диференцијација, онда се становништво Западне Белорусије сматра Пољацима. По мени, није опасна грешка ако се белоруска историја разматра заједно са историјом Русије, мада нисмо имали заједничку прошлост, као што сам на конкретном примеру горе објаснио. Ипак с Русима смо браћа истоверна и једнокрвна. Другачије је пак с Пољском, која је увек култивисала своју верску и језичку особеност, разлике у традицијама и историјским задацима... Узгред да поменем, многи пољски политичари и сада теже да присвоје онај део Белорусије који је у међуратном периоду био у њеном саставу, тј. мој родни крај... Мада то није чисто научни проблем.

Прешла ми је у навику, а можда је постала и моја „професионална деформација“, потреба да доказујем како у оквиру јужнословенско-источнословенских српско-белоруске везе никако не спадају у оно што Срби називају „чудо невиђено“. Једноставно, те везе су још неистражене. По правилу се спомињу чињенице везане за Велику Русију као великоруске или за Пољску, као пољске. А посебно се белоруским аспектом скоро нико још није озбиљно бавио. Ни сам не могу да се похвалим тиме. Сакупио сам корпус чињеница, чије је осветљавање тек ствар будућности. Али, и оне, у овој припремној систематизацији, омогућују да се понешто види. Тешко је засад говорити о непрекидним, активним узајамним утицајима, иако се уочавају одређене законитости које се, такође, не могу занемарити.

За протобелорусе Срби су, као и Бугари, током средњег века били посредници и проповедници православља, који су ближе повезани са Византијом. Било је и духовних контаката у дословном значењу те речи. Управо због тога су на нашем подручју била у оптицају

¹ На пример: Чарота И. А. *Дерусификација как деформација самосознания белорусов* // Социология (Минск). 2015. № 1. С. 69–81; Чарота И. А. *Реальное против идеального: перспективы союза Беларуси и Россией* // Наш современник (Москва). 2015. № 6. С. 244–257; Чарота И. *Реалности, која сјречава идеално: Дерусификација самосвесціи Белоруса и йерсейкѝиве савеза Белорусије и Русије* // Где ти је држава, Каине?: будућност словенских држава / приредио З. Милошевић. – Шабац: Центар академске речи, 2015. С. 210–233.

дела Климента Охридског и Пахомија Логотета Србина. Из истог разлога композиција храма у Бељчицком манастиру у пределу Полоцка подсећа на јужнословенску црквену архитектуру, српска традиција се запажа у опреми Лавришевског јеванђеља, открива се утицај српског фреско-сликарства на зидовима цркава у Полоцку и Супрасљу. Ето зашто су се међу јерарсима православне цркве код нас нашли Кипријан и Григорије Цамблак, игуман Дечански (кога су код нас још звали Семивлах)...

Између осталог, и знатно касније, игуман Воскресенског мушког манастира у Шкловштини био је неки Доситеј Силинић (судећи по имену и презимену, Србин). У том истом узрочно-последичном низу је и појава „*српског жићија литавских мученика*“, тј. „Сказанија о мученицима из Вилнуса Иоану, Антонију и Јевстатију“, које је написано вероватно у Светој Гори, али је познато најпре у вилнуској и београдској редакцији. Сталне везе са Светом Гором имао је манастир Супрасаљ (који се налази поред Белостока, касније поклоњеног Пољској). У српски Хиландар доспела је књига „Лествица“, коју је преписао супрасаљски монах Арсеније, а из Свете Горе у Супрасаљ била је донета „Повест о разарању Атоса латиномудрствујушчима 1276 године и о успостављању Ксиропотамске обитељи одлуком императора Андроника“. Паралелно са религиозном, ширила се поступно и световна литература, опет српским посредовањем, у многим случајевима преко српских редакција рукописа – „Александрида“, „Тристан“, „Бова Краљевић“, „Историја о Атили, краљу угарском“, „Тројанска историја“...

Није пасивна била ни друга страна. У српским преписима позната су дела Кирила Туровског (XII век), његова „Прича о белорисцу човеку“ ушла је у српски зборник попа Драгоља (XIII–XIV в.); дијак Игнатиј Смољанин, који је пратио митрополита Пимена у Цариград, а касније је живео на Атосу, описао је своје „Хожденије“ и у њему је – по свежим траговима – дао детаљан опис Косовске битке са приметним саосећањем према трагедији братског православног народа; литавски (белоруски) кнез Иван Андрејевич Полубенски (друга половина XVI в.) слао је Хиландарском манастиру на Свету Гору књиге на дар; граматика Мелетија Смотричког (XVII в.) ушла је у употребу код православних јужних Словена и постала је узор за сличне радове...

Разумем да САНУ није место за промовисање псеудосензација и знам да све треба солидно проверити. Ипак слободан сам да изнесем овде информацију која може знатно обогатити устаљени поглед на

фактолошку основу српско-белоруских веза. Ми доста знамо о сеоби Срба у Русију XVIII века, о постојању Нове Србије, Славено-Србије. Међутим, до сада широј јавности, чак и научној, није познато да су се још у XVI веку Срби селили на белоруске земље. Ево веома занимљивих и веродостојних података: „Када у XVI веку Турци освојили Балкан, много народа отуда дошло у избеглиштво на север Европе. Неки Срби дошли су на Пољесје, где су у Кобринској и у Пинској кнежевини основали села, као Опољ, Љадовичи, Брашевичи, Субот и Торокањ. До данас људи говоре тамо језик, сличан српском. Неки су пошли за Брест и основали село, које добило назив по имену оснивача Милејка (Милетија). Тако сведочи традиција“.² А да наставимо цитирање и конкретизирамо, о чему се ради у „милејковом“ случају: „Под власт милејчицког двора спадали су два војтовства: Собјатинско (војт Осташ Смољуга) и Пужичко (војт Гордеј Милошевич“.³ Даље, у тексту цитираном горе наводе се презимена млинара – већином изразито српска: „Јарош Коцевих, Хан Дашковић, Трофим Гусар, Иван Радковић, Иван Олексих, Љец Нос, Олисеј, Корнило и Ефрем Пишевићи, Стец и Михно Курчевићи, Иван Чибка, Пац, Љец Носових, Осипових, Климовићи, Осташ Јуцевих, Иван Мартиновић, Иван Крупић, Љашко Вересковић“.⁴

А опет је веома битно за нас да су се Срби избеглице чврсто држали православља: „Колико је чврсто било милејчицко православље сведочи чињеница, да је свештеник цркве свете Варваре протопоп Леонтије 1596. године учествовао у Брестском антиунијатском сабору и потписао се против уније“.⁵

У науци није добила заслужену пажњу ни чињеница да су Срби одиграли значајну улогу у историји посебних белоруских градова од XV до XVI века, на пример, града Глубокоје, које сада припада рејонском центру Витебске области: „Први пут Глубокоје се спомиње у Литванској метрици 1514. године као господски посед, центар истоименог имања племичке породице Зеновића [...] Власници једног дела Глубоког били су Зеновићи, чији преци су се преселили у Литву за време Јагајла и водили порекло од српских кнежева. Ово потврђује пољски историчар Б. Папроцки у својој књизи „Грбови витештва пољског“ (1584). Српског витеза Зеновића, који пребегао у Пољску из

² Фіонік Дарофіей, Міста в гісторыі і кул’туры пудлашскіх білорусув. – *Студзіводы: Музей Малой Бацькаўшчыны*, 2013. С. 87.

³ *Истѳо*. С. 88.

⁴ *Истѳо*.

⁵ *Истѳо*.

Молдавије за време навале Монгола 1395 г. и учинио Пољској велике услуге, краљ пољски Јагајло наградио је земљама између Припета и Десне, и ова права потом је потврдио велики кнез Велике Кнежевине Литавске Витовт. Заправо, постоји мишљење, да је тачка одбројавања историје града 1414. година, када је Зеновић Братошић (наследник српских кнежева) добио од великог кнеза Велике Кнежевине Литавске Витовта дозволу на владање очинским имањима, међу којима било и Глубоко. У току XVI века јужно-западни део Глубоког био је у поседувању Зеновича“.⁶

На жалост оно што се тиче Белорусије још увек остаје без пажње истраживача-историчара. На пример, Емануил Козачински (у монаштву – Михаил), по повратку из Сремских Карловаца био је намесник Кијевске митрополије у белоруско-литавским земљама, од 1748. г. – архимандрит манастира у Слуцку, граду у данашњој Минској области, где је 1755. године умро и сахрањен. А белоруски период није у потребној мери осветљен.⁷

Или, ако пођемо са друге стране, Херцеговац Јован Пичета, који је у Одеси стекао богословско образовање, касније је постао ректор Витебске богословије, а његов син, Владимир Пичета, познати је историчар Белорусије, први ректор Белоруског државног универзитета.⁸

Веома занимљив период српско-белоруских веза пада у време кад су вршене поделе Пољске и белоруску подручја, присаједињена Руској империји, дељена као награда или као поклони онима који су се истакли у служењу руским царевима. Конкретно – генерал-мајору Симеону Пишчевићу и генерал-ађутанту Симеону Зорићу, обојици у Могилевској губернији, а Зорићу још и у Лифландији. Од значаја је што је периферија имала у извесном смислу предности, пре свега у погледу слободе, за оне који су хтели да је користе, мада су се нашли далеко, као у неком изгнанству.

Белоруски период Симеона Зорића вапи за пером великог романисијера. Тај, у сваком погледу изузетан човек (без обзира на то како ће бити оцењена његова конкретна дела), забачено местанце Шклов пре-

⁶ Бунто І. У., Кур'яновіч А. П., Тарыкаў А. А. Старонкі мінулага // *Глыбоччына: ад старажытнасці да сучаснасці*. – Мінск: Бел. Энцыклапедыя, 2009. С. 54.

⁷ Видети: Чарота І. А. Духовный наследник святой праведной Софии Слуцкой – архимандрит Слуцкого Свято-Троицкого монастыря Михаил (Козачинский) // *Верныя веры бацькоў*. – Мінск: Прыход Свята-Петра-Паўлаўскага сабора, 2013. С. 103–118.

⁸ Видети: Чарота І. Рэктар, бацька рэктара // *Літаратура і мастацтва*. 9. 10. 2009. С. 15.

творио је у запажени центар културног живота на подручју целокупне империје. Формирао је у њему кадетски корпус, основао позориште, познато чак и ван граница државе. Дакле, створио је, како су говорили савременици, „престоницу раскоши и забаве“, у коју су радо долазили људи са свих страна света. И то, не само ради забаве, и не само авантуристи, како неки мисле. Тамо је радио неки Лазић, око пола године тамо је боравио Доситеј Обрадовић, дајући часове и пишући свој животопис и, што је главно, чекајући на обећано оснивање словенске штампарије. Зорићеву школу похађао је Вук Радоњић, који је касније постао црногорски гувернер. Шклов је посећивао архимандит Герасим Зелић и оставио тамо Зорићу за школовање свог синовца. Према неким подацима, гости су му били владика Петар I Његош, Јован Рајић, Емануил Јанковић, Симеон Пишчевић, Сава Текелија и други знаменити Срби. У исто време код Зорића су дуго живела браћа Зановићи, познати пустолови...

Додирнуо бих бар узгред и овакав аспект: изузетно значајну улогу у школовању Срба-теолога имала је Кијевска духовна академија, а њен редовни професор Белорус Владимир Завитневич нарочито пажљиво се односио према студентима из Србије и Црне Горе, међу којима били су Милан Петровић, Никола Лалић, Душан Поповић, Д. Курунђа.⁹

Посебно место у белоруско-српским везама заузима (опште)русска емиграција XX века, у чијем саставу су биле познате личности родом из Белорусије, које су директно повезане са белорусистиком у њеним основама и са белоруском културом новог доба. На пример, Александар Погодин, Александар Соловјов, Евгеније Љацки, Гаврила Царик, Михал Запољски.

А сада је право време да кажем бар неколико речи о посебности Белоруса. У историји Белорусије посебно место припада женама. Тај феномен је посебно интересантан. Шта је у питању?

Прво: света покровитељица наше земље је Преподобна мати наша игуманија XII века Јефросинија Полоцка, прва жена коју је канонизовала Руска православна црква, а сачувано је више од 100 преписа житија свете Јефросиније.

Друго: прва жена-монахиња на источнословенским земљама, пострижена око 990. године, јесте Анастасија (Рогнеда), полоцка кнеги-

⁹ Видети: Киселев В. Н. Исследователь внимательный и трудолюбивый. *О жизни и деятельности историка и богослова, профессора В. З. Завитневича*. М.: Издатель В. П. Ильин, 2007. С. 41, 50, 55, 59.

њица, мајка кнежева Изјаслава и Јарослава Мудрог, супруга кнеза Владимира Крститеља, која се после развода замонашила и засновала манастир у граду Изјаслављу (близу Минска).

Треће: у сабору белоруских светих веома значајно место заузимају жене-светице – изгледа, више него код других народа. То су праведна кнегиња Софија Слуцка, праведна девица Јулианија Олшанска, преподобна Харитина кнегињица Литавска... И није случајно што је пре неколико година Синод РПЦ канонизовао блажену Валентину Минску, нашу савременицу.

Разуме се, за оцену било које појаве увек је занимљив поглед са стране. И већ само због тога што, без обзира на проницљивост и тачност закључака, на овај или онај начин представља карактеристику „у компарацији“. То посебан значај има у етнокултуролошком и етнокарактеролошким приступу.

У реакцијама странаца може се чути да су Белоруси срдачни, гостопримљиви и дарежљиви. Шта да кажемо – и без неког спољашњег бљеска, наша земља је дарежљива и гости је, од памтивека, никад нису заобилазили, уверени (с правом) да ће у њој добити коначиште, хлеб и со, и све остало што је Бог дао њиховим домаћинима. Они који су у белоруској средини остали дуже, истичу још трудољубивост, скромност и непретенциозност белоруског народа. То такође није неосновано – све што је имао и што има Белорус је стицао упорним и праведним радом, искључиво својим, не посежући за туђим добром. Људи „са стране“ као националне одлике Белоруса наводе обзирност, попустљивост и мирољубивост. И у томе има истине, која је потпуно схватљива: подневши ударе многих страних сила – нису заборављени налети Татара и Монгола, крсташа, Наполеонових, Хитлерових армија – много пута осетивши ужасе и најтеже последице ратова, чак кад су из њих излазили и као победници, Белоруси су у највећој могућој мери схватили вредност мира, слоге, и, на крају крајева, трпељивости.

Карактеристично је да Белорус никад не оспорава право других народа да буду или да важе за богатије, дарежљивије и истакнутије народе у свему. Додуше, ово је већ виђење до кога се не долази потпуно са стране. Али да би се довело у фокус, чини нам се не само занимљиво, већ и умесно да се погледа кроз призму поезије.

Разуме се, опасно је доводити у директну и недвосмислену везу свет песничких слика писаца и неке сумарне карактеристике народа. Због тога ћемо одмах напоменути: не претендујемо на то да се опаске које овде износимо имају статус апсолутне истине, иако оне нису спон-

тани производ „разигране мисли“, већ проистичу из посматрања и размишљања које има смисла изложити макар и ради провере погледом „са стране“.

Поуздан и потпун индекс мотива усмене и писане белоруске поезије засад, на жалост, немамо. Као што немамо ни темељних истраживања те врсте. Међутим, и без статистичких доказа могуће је издвојити изванредан скуп симбола, песничких слика и метафоричких знакова који се из поколења у поколење преносе чак и несвесно, те се такође уграђују у уметност речи – краће речено, оно што, без обзира на различите заокрете историје и историографије, на тенденције културе и културологије, ипак није нестало, па већ због тога може с правом бити окарактерисано као „исконска суштина“ (В. Дубовка).

Имајући на уму да је необухватно немогуће обухватити, почећемо од најобичнијег, од онога што се стално среће, али што у перцепцији није обавезно једнако – од света природе.

У песничкој пројекцији код Белоруса посебно место заузимају песничке слике из семантичког низа: „балота, багна, дрыгва...“, тј. мочвара, бара, глиб. Подсетимо се да је више од свих птица највише поетизована рода – „бусел“, а од дрвећа врба – „вјрба“. То се може илустровати примерима из хрестоматија, чак и насловима песама. Истина, вредносни смисао песничке слике мочваре није толико једнозначан као у случају роде и врбе. У данашњој свести мочвара има претежно негативну конотацију. Међутим, нама се чини важним њено суштински првобитно значење: мочвара нити је копно нити је глиб, већ још нераздвојена земља и вода, другим речима – праматерија од које је створен свет. Створен онако како из мочваре истичу извори, потоци, реке, настају језера; исушена острва се спајају и претварају се у плодне парцеле копна (разуме се, ако све протиче без диктата „цара природе“, чије несхватљиво мешање претвара мочваре у пустиње).

И уз свест о релативности свих верзија порекла старих етнонима, не треба заборавити да су једно од племена од којих је настала белоруска националност били „дреговичи/ дрыгавічы“, које је живело управо у низији, на мочварном терену (дрыгва – мочвара, глиб), тј. у данашњем Полесју, које је овде већ било поменуто. А непроходне (за туђинце) мочваре увек су, све до последњег рата, биле прибежиште у коме се тражило спасење. Исто као и у непроходним вековним шумама – честарима.

У наставку набрајања мотива по учесталости и значају може се рећи да је од појавних облика водене стихије највише опевана

„*крыніца*“ – извор, од изгледа обрадивог земљишта „*рунь*“ – младо, зелено жито, из света растиња до нивоа симболике подигнути су цвет „*васілёк*“ – различак и жбун „*шыпына*“ – глог. Небо се, по свој прилици, чешће представља као звездано, а не осунчано, при чему се приметно посвећује пажња звездама падалицама (*знічкал*) и младом месецу, младини (*малагзіку*), такође вишезначном симболу.

При представљању кретања у простору у систему песничких слика белоруске поезије карактеристична је појава распућа (*ростані*), док се у слици протока времена посебно фиксира одсечак пред настајак нечега, уочи нечега – „*нярэдгазень*“.

Истаћи ћемо, такође, да у белоруској усменој и писаној уметничкој поезији ниједан празник није привукао толико пажње и није добио толико разноврсну семантичку конкретизацију као *Купала* (Ивањдан) – дан солстиција, почетак новог циклуса; у ритуалним радњама о празнику спајене су стихије ватре (ломаче) и воде (купања у води, клизања по росној трави), тражи се „цвет среће“ на папрати која никада не цвета, обавезно у поноћ, уз неизоставну борбу с нечистим силама.

Ако се још уочи да се међу народним музичким инструментима чешће од осталих помиње онај невеселог имена „*жалейка*“, да симболика беле боје није околиционална, има је и у колору оне исте роде под сенком чијих крила се налази рођена земља, као што је основна у националној застави и старом грбу који је, узгред речено, назван „*пагоня*“ (потера) пошто је на њему представљен коњаник са копљем спременим за избачај у наглашеној хоризонтали... из свега наведеног могла би, вероватно, да се склопи представа о доминантама у систему белоруске „националне поетске слике света“ (Г. Гачев).

Разуме се, то не треба апсолутизовати. У белоруској поезији има и песничких слика које као да успостављају равнотежу са овим на које смо указали. На пример, у пејзажу – „*курган*“, међу птицама „*жаўранак*“ (шева), на небу – „*поўня*“ (пун месец, уштап), међу дрвећем „*груша-гзічка*“ (дивља крушка), а међу музичким инструментима „*цымбалы*“... Али ово не оповргава наше опаске, већ, напротив, представља основу на којој се оне могу даље развити и прецизирати.

О свему томе и моја маленкост размишља и даље ће размишљати.

Али време је да резимирам оно што сам успео да кажем. Главно је то да проучавање белоруско-српских веза неизбежно доноси осећање заједништва, сродства. Зато се ја изјашњавам као *Белосрбин* и често говорим о *белосрјітыву*... Наравно, има у томе нешто од добре старе романтике, а нешто и од шале. Међутим, испада да ја подсвесно разви-

јам заборављене погледе истакнутог руског етнографа, картографа и публицисте друге половине XIX века, Александра Фјодоровича Ритиха, који је употребљавао овакве појмове сасвим озбиљно. Ритих је сматрао да су на нашу заједничку историју пресудно утицали Авари: „Овај дивљи народ татарско-турски народ утврдивши се у Далмацији, Босни и Старој Србији тукао је Цариград читаве векове. Подређени њему овдашњи Словени трпели су не мање, све док нису дошли на крају крајева њима у помоћ из Бело-Србије (Белорусије) садашњи Срби. Населивши се од 641 године и обрачунавши се са аварима, они су подржали већ пропадајући словенски елеменат у северозападном делу Балканског полуострва“.¹⁰ И о садашним Белорусима Ритих једнозначно тврди: „Овај словенски огранак у преисторијска времена је усмерио своје становништво далеко на запад, а у VII веку оно је прешло преко Карпата, препливало Дунав, и њему дугује својим постојањем српска нација“.¹¹

„А када је створена Московска велика кнежевина, тада је белоруски елеменат кренуо на север по Северној Двини и Волги, а при насељавању степске зоне допринео је много њеном учвршћењу. То становништво, које се одржало сада у Белорусији, није велико, али зато оно је прошло кроз све недаће живота људског, и чврсто је као гвожђе, и са том вољом и свешћу прокрчило себи далеко пут, мешајући се са другим словенским наречјима и везујући своју националност не за то место, које засељено по изнуђености, већ за општу идеју словенства, за идеју препорода и преображења, чему оно и доприносило је, издвајајући из себе најбоље снаге за све стране“.¹² И поред тога што А. Ф. Ритих своју концепцију Бело-Србије доследно спроводи и користи више пута,¹³ његов став сада није лако прихватити. Много га је лакше одбацити као необразложен. Али битно је да бар код Белоруса-славенољуба он изазива лепо осећање.

А ја бих веома желео да слична осећања има што више Белоруса, и Срба такође. Пре свега моји студенти и, наравно, моји синови и унуци. Много хвала на пажњи.

¹⁰ Ритих А. Ф. *Славянский мир*. – Москва: Институт русской цивилизации, 2013. С. 25.

¹¹ *Истѹо*. С. 47.

¹² *Истѹо*.

¹³ *Истѹо*. С. 70, 97, 149, 150, 153, 297, 369, 462/3.

*

Белешка о аутору

Иван Алексејевич Чароџа (16. 9. 1952, село Лишчики, Брестска област) је истакнути белоруски слависта, професор и шеф Катедре за словенске књижевности Белоруског државног универзитета у Минску, инострани члан САНУ, академик Међународне словенске академије наука, просвете, уметности и културе. Члан је Савеза писаца Белорусије, Русије и Републике Српске. Од 1985. председник је бироа секције за књижевни превод и књижевне везе СП Белорусије. Секретар је Библијске комисије Белоруског Егзархата Руске православне цркве, која се бави превођењем Светог писма и богослужбених текстова на белоруски језик. Дугогодишњи је председник удружења „Белорусија – Србија“.

У свом научном раду бави се словенским књижевностима и културом, међусловенским везама, историјом православља и књижевним превођењем. Објавио је преко 500 научних и књижевно-критичких радова. Главни радови су му: *Стиваралашиџво М. Шолохова и књижевни процес Јуџославије* (1986), *Белоруска совјејска књижевност у иностранству* (1988), *Тражење исконске суштинине* (1995), *Белоруска књижевност XX века и процеси националне самосвесности* (1998), *Српска Православна Црква* (1998), *Умешнички превод на белоруски језик. Основи теорије и практична упућивања* (1997), *Јуџословенске књижевности и културе* (1999), *Косовска бијка праје* (2000), *Белоруски језик и Црква* (2000), *Теорија и пракса књижевног превода* (2011).

Аутор је потпуне библиографије белоруско-југословенских књижевних веза.

Превео је на белоруски језик око 1000 текстова српских писаца, међу њима преко 60 књига (дела књижевника И. Андрића, Б. Нушића, Д. Максимовића, Б. Ћопића, Д. Ћосића, Д. Михајловића, Г. Олујић, С. Гавриловића, Н. Витошевић Ћеклић, Љ. Хабјановић Ђуровић, црквених аутора Јустина Поповића, Николаја Велимировића, Патријарха Павла, митрополита Амфилохија, старца Тадеја и др.). У коауторству с М. Ђерковићем сачинио је избор и објавио антологију *Српска поезија* (Минск, 1989). Преводи и с белоруског на српски. Објавио је своје преводе на српски језик у сопственом избору *Лирика источних Словена* (2000).

Аутор је избора, писац предговора и бележака првог српског преводног издања *Анџолоџије белоруске поезије*, објављеног 1993. године у СКЗ (друго издање 2012), а такође *Анџолоџије белоруске поезије „Исџод крила роде“* (2014).

За потребе наставе на белоруској универзитетској србистици приредио је приручнике *Срџска књижевност. Анџолоџија тексџова*. Књ. I–V (2002–2007), *Исџорија срџске књижевности. Практикум* (2006). Сачинио је, уредио и преводио *Југословенске бајке* (1999) и *Немушџи језик: срџске народне бајке* (2007), *Ни на небу, ни на земљи. Бајке словенских народа* (2013), а такође зборнике *Народ срџски: њеџови обреди и обичаји, свейковине и свейиње* (2006, 2009, 2012).

У Минску је објавио три своје антологије – белоруске хришћанске поезије (2001), белоруске хришћанске прозе (2002) и руске духовне поезије (2003, друго изд. 2005, 2010).

Добитник међународне награде Константин Острожски (Пољска, 1999), националне награде Белорусије „За духовни препород“ (2003), награде за најбољу преводну белоруску књигу 2008. године (*Срџске народне бајке*), Међународне награде Ф. М. Достојевски (2007), Светске православне награде Богородица Тројеручица (Србија–САД, 2011), Међународне награде Раде Драинац (Србија, 2014), Међународне награде Браћа Карић (Србија, 2014) и др.; носилац је Златне значке Културно-просветног друштва Србије (2008); одликован је орденом Преподобног Сергија Радоњешког III степена (2002) и орденом Светог Саве III степена (2004), орденом св. Кирила Туровског II степена, медаљом „За заслуге“ (Србија, 2014), медаљом Александар Пушкин (Русија, 2015).